

ANDRZEJ ĆWIKLIŃSKI
ORCID 0000-0003-3638-6665

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

MŁODZIEŻ W ŚWIECIE MULTIMEDIALNEJ MANIPULACJI

ABSTRACT. Ćwikliński Andrzej, *Młodzież w świecie multimedialnej manipulacji* [Young People in the World of Multimedia Manipulation]. *Studia Edukacyjne* no. 62, 2021, Poznań 2021, pp. 77-86. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2021.62.4

The study deals with the issue of young people functioning in the world of multimedia manipulation. Alongside the undoubtedly important role of the media for contemporary education, media manipulation of young people is becoming more and more common. The text contains various definitions of manipulation and presents its types and techniques, mechanisms and goals.

Key words: education, multimedia, manipulation, personality, identity

Media stanowią obecnie jedno z najczęściej używanych narzędzi wspomagających proces kształcenia w edukacji młodego pokolenia. Ich znaczenie trudno przecenić nie tylko w samym kontekście edukacyjnym, ale również w większości sfer życia społecznego. Doprowadziły do swoistego przeobrażenia życia współczesnych społeczeństw, przemieniając kulturę werbalną w znaną nam obecnie kulturę audiowizualną, stanowiącą połączenie informacji wizualnych, audialnych, słownych i obrazowych. Technologie komunikacyjne stają się nieodłącznym elementem codziennego życia, można wręcz powiedzieć, iż w dużej mierze to życie modelują. Warto też zauważyć, że o ile do niedawna stanowiły swoistego rodzaju możliwość wyboru, to w obecnej sytuacji pandemii stały się koniecznością i wręcz jedynym sposobem na utrzymywanie aktywności w wielu sferach życia społecznego, w tym działalności edukacyjnej.

Jednakże, wśród niewątpliwych społecznie wartościowych zastosowań multimedii i nowych technologii należy również dostrzegać ich negatywną

stronę. Oczywiście, ani multimedia ani nowe technologie informacyjne same w sobie nie są dobre czy złe. Zagrożenia związane z ich wykorzystaniem kreuje człowiek, który poprzez nieetyczne działania powoduje przypisywanie im negatywnej roli, jaką mogą pełnić w przekazie komunikacyjnym.

W niniejszym opracowaniu chciałbym szczególnie zwrócić uwagę na nieuczciwe wykorzystywanie multimediiów w praktyce życia społecznego, zwłaszcza w odniesieniu do dzieci i młodzieży. Jest to o tyle ważne, iż media wywierają istotny wpływ na kształtowanie osobowości młodego człowieka obok oddziaływań środowiska rodzinnego i rówieśniczego. Burzliwy rozwój mass mediów stanowi jedną z przyczyn przemian kultury współczesnej oraz jej wpływu na kształtowanie tożsamości młodzieży i stylu jej życia¹. Mass media kształtują upodobania, gusty, poglądy młodego pokolenia. Czas, jaki codziennie uczniowie poświęcają telewizji, częstotliwość oglądania różnych programów, rodzaj, zakres ich odbioru sprawiają, że świat, w którym żyją zdominowany jest przez telewizję, komputer i Internet. Młodzież, której socjalizacja odbywa się również poza rodziną, jest atrakcyjnym odbiorcą przeróżnych idei, ideologii, wzorów. Poświęca ona istotną część swojego czasu wolnego na przyswajanie ofert medialnych, a korzystanie z nich jest często samo w sobie celem i treścią bezpośrednich kontaktów między młodzieżą. Środki masowej komunikacji, które posługują się bardzo wysublimowanym językiem silnie oddziałują na osobowość młodego człowieka. Posiadające potężny wpływ media stały się skutecznym narzędziem przekazu informacji młodym ludziom. W dużej mierze ujednolicają one ich emocje i postawy. Współczesna młodzież żyje w świecie zdominowanym przez media².

Zbyszko Melosik słusznie zauważa, iż media nie tyle reprezentują rzeczywistość, co ją kreują. Nie są więc odbiciem czy obrazem życia społecznego, ale odwrotnie – to życie społeczne staje się imitacją rzeczywistości ekranu³. W konsekwencji mamy do czynienia, jak zauważa wspomniany autor, z wyłanianiem się kultury upozorowania. Powoduje to, że niekiedy doświadczenia zdobyte przez media zastępują doświadczenia rzeczywiste. Trudno więc nie zgodzić się z twierdzeniem, iż media są „czwartą władzą”. „Z ust współczesnych politologów często możemy usłyszeć, że w dzisiejszych czasach największą władzę ma ten, kto posiada najszerzy dostęp do informacji”. Media są przekąźnikiem treści socjalizacyjnych, które pozwalają dorosłym formować młodzież. Należy pamiętać, że dla młodych ludzi, nie mających punktu odniesienia umożliwiającego porównanie, świat jest taki, jaki zostaje ukazany

¹ A. Ćwikliński, *Zmiany w polskiej edukacji w okresie globalizacji, integracji i transformacji systemowej*, Poznań 2005, s. 120.

² Z. Melosik, *Młodzież i styl życia: paradoksy i pop-tożsamości*, [w:] *Młodzież, styl życia i zdrowie. Konteksty i kontrowersje*, red. Z. Melosik, Poznań 2001, s. 27.

³ Tamże.

w mediach. Stwarza to często warunki do swoistej manipulacji, która często towarzyszy przekazom medialnym.

Przez długi czas szkoła była najważniejszym źródłem wiedzy. Jednak w tej sferze pojawiła się konkurencja. Są nią mass media, które proponują nie tylko programy edukacyjne, informacyjne, rozrywkowe, kształtujące umiejętności oraz najróżniejsze formy i nawyki kulturowe. Media kreują więc własny zmanipulowany obraz egzystencji młodego człowieka.

Wiadomości są krótkie, szybko przekazywane, często bulwersujące, odwołujące się jedynie do konsumpcji oraz powierzchownych przyjemności jako sensu życia młodych. Działania takie często stoją w opozycji do tego co proponuje szkoła, chcąc wprowadzić ucznia w świat wartości wyższych⁴.

Można powiedzieć, że media stanowią potężną siłę, która może kierować młodzieżą, a także kontrolować środowisko młodych ludzi. Totalna socjalizacja ludzi w świecie mediów powoduje, iż nie mają oni do nich dystansu, stając się łatwym narzędziem medialnej manipulacji. Warto zauważyć, że głównym popularyzatorem poglądów, idei i opinii jest telewizja. To ona stanowi, co w skali masowej jest modne, narzuca styl życia, kształtuje estetykę, kreuje poglądy polityczne młodych ludzi. Jej siła tkwi w tym, że oddziałuje obrazem, wywierając silny wpływ na sferę emocjonalną adolescentów. Tak więc młodzież odbierając treści oferowane przez media, konstruuje własne poglądy na rzeczywistość społeczną i swoje w niej miejsce⁵.

Oczywiste jest, że media nie muszą mieć jedynie negatywnego wpływu na młodego człowieka, mają one bowiem ogromne możliwości edukacyjne. Jednak zważywszy, że dorośli postrzegają młodzież jako doskonały „potencjał konsumpcyjny”, szczególnie w zakresie idei, ideologii, poglądów, społecznych postaw, przekaz medialny często nosi znamiona zabiegów manipulacyjnych. Warto więc dokonać ich charakterystyki i wniknąć w istotę jej mechanizmów.

Środki masowego przekazu mogą zostać użyte do dobrych jak i złych celów, zależy to od przesłanek jakimi się kierujemy. Manipulacja stanowi duże zagrożenie dla procesu wychowawczego, a zatem także dla pedagogiki, która dokonuje jego opisu.

Manipulacja obecna jest niemal we wszystkich dziedzinach naszego życia. Występuje jednak z różnym natężeniem i w różnym zakresie. Można ją dostrzec prawie w każdym procesie informacyjnego przekazu. Manipulacja w potocznym rozumieniu tego słowa ma wydźwięk negatywny. Ten negatywny charakter jej towarzyszący ma początek w zjawisku przekształcania

⁴ M. Braun-Gałkowska, *W tę samą stronę. Książka dla nauczycieli o wychowaniu i lekcjach wychowawczych*, Warszawa 1994, s. 22.

⁵ T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Kraków 1999, s. 247.

przekazu informacyjnego, wynikającym z nieuczciwych zamiarów podmiotu manipulującego. Analizę tego zjawiska w mediach trzeba wręcz rozpatrywać biorąc pod uwagę współczesne społeczeństwo. Media bowiem są zjawiskiem społecznym i elementem życia społecznego, chociaż obraz świata przez nie proponowany jest jedynie jego interpretacją⁶. Przekazy docierające do nas codziennie nie są wiernym odzwierciedleniem naszej rzeczywistości, często nawet wówczas, kiedy ich twórcy mieli uczciwe zamiary⁷. Uproszczony sposób prezentowania świata deformuje nasze spostrzeżenia, co w efekcie prowadzi do zatarcia granicy między tym co realne a tym co fikcyjne, „tworzy sztuczny świat, który wypacza percepcję osoby manipulowanej i to w takim stopniu, że zapomina ona o swoim rzeczywistym interesie”⁸. Wynika z tego, że używając działań manipulatorskich w przekazach medialnych skierowanych do młodzieży, można w łatwy i szybki sposób osiągnąć wiele korzyści i założone własne cele, odmienne od celów osób poddanych manipulacji. Skuteczność ta sprzyja powstawaniu coraz to nowych wyszukanych technik jej uprawiania.

Manipulator w swoich działaniach dąży do osiągnięcia określonego celu, przy czym wykorzystuje on wcześniej zdobytą wiedzę o zachowaniach ludzi. Znaczenie słowa manipulacja „obejmuje cały ciąg poczynań i środków prowadzących do tego, aby na drugiej osobie wymóc przyzwolenie na coś”⁹.

Warto zastanowić się, jak w literaturze przedmiotu ewaluowało samo rozumienie pojęcia manipulacja i w czym tkwi jego istota. Pozostawiając wcześniejsze sposoby rozumienia tego pojęcia, dopiero w XIX wieku pojawiło się znaczenie manipulacji jako nieuczciwej czynności umysłowej. Termin „manipulacja człowiekiem” dostrzec można dopiero w literaturze drugiej połowy XX wieku¹⁰. Po raz pierwszy określenie manipulacja znalazło się w języku polskim w tłumaczeniu książki Charlesa Wrighta Milesa *Elita władzy*, w 1962 roku. Na rynku polskim brakowało opracowań dotyczących manipulacji, ze względu na wszechobecną cenzurę w czasach realnego socjalizmu. Również i po zmianie systemowej 1989 roku nie powstało całościowe opracowanie tej problematyki, choć właśnie wiek XX został okrzyknięty wiekiem manipulacji. Obecnie można mówić o jej nowym wymiarze. Zmieniła się bowiem siła oddziaływań manipulacyjnych, zakres i masowość. Obecnie dokonały się też zmiany w sposobie jej stosowania, który polega na wprowadzaniu w przestrzeni społecznej najpierw chaosu, dezorientacji oraz zamieszania, aby później jej uczestnicy łatwiej ulegali procesom manipulacji¹¹.

⁶ B. Siemieniecki (red.), *Manipulacja – Media – Edukacja*, Toruń 2007, s. 300.

⁷ T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe*, s. 203.

⁸ A. Jarmułka, *Manipulacja i wywieranie wpływu na ludzi*, Wrocław 2000, s. 10.

⁹ F. d’Almeida, *Manipulacja w polityce, w reklamie i miłości*, Gdańsk 2005, s. 26.

¹⁰ W. Chudy, *Kłamstwo jako metoda. Esej o społeczeństwie i kłamstwie*, Warszawa 2007, s. 10.

¹¹ Tamże, s. 6.

Ciekawie manipulację ujął Piotr Wierzbicki, pisząc, że

wiek XX jest wiekiem kłamstwa wyrafinowanego, ubranego w barwy ochronne, samopowielającego się w duszy człowieka! Kłamstwo to zachodzi człowieka opłótkami, od tyłu, zawraca mu w głowie podstępnie, przestawia mu klepki w mózgu niepostrzeżenie, wytwarza w nim zdolność, gotowość, pasję do samoistnego nazywania czarnego białym, do spontanicznego wyzwania, iż dwa plus dwa równa się pięć¹².

Wypowiedź ta dobitnie obrazuje, jak niebezpieczna bywa manipulacja, szczególnie kiedy dotyka młodzież w okresie kształtowania osobowości i własnej tożsamości.

Na przełomie wieków zamiast określenia manipulacja stosowano pojęcie propagandy, które oznaczało rozpowszechnianie jakiś poglądów, haseł ideologicznych, politycznych lub ekonomicznych, których celem było ukształtowanie określonych, korzystnych dla siebie postaw wśród dużych grup ludzi, jednym słowem – manipulowanie zbiorową świadomością. *Słownik współczesnego języka polskiego* : [nowy popularny] określa manipulację jako

nieuczciwe wpływanie na cudze poglądy i działania, naginanie, przeinaczanie faktów w celu osiągnięcia własnych korzyści (...) tendencyjna interpretacja danych w celu udowodnienia własnej tezy, zwykle nieprawdziwej¹³.

Uzupełniając tę definicję można powiedzieć, że manipulacja to świadome, nieuczciwe posługiwanie się faktami i takie ich interpretowanie, aby przekonać do swoich racji jak największą grupę członków danej społeczności.

Można więc określić manipulację jako planowe i celowe działanie, którego autor wywiera wpływ na inną osobę w taki sposób, że nie zdaje sobie ona sprawy z tego, że podlega jakimkolwiek oddziaływaniom, bądź też nie jest świadoma siły lub konsekwencji tych oddziaływań¹⁴.

Należy zauważyć, że działania manipulatorskie mogą stanowić realne niebezpieczeństwo dla procesów wychowania i to na każdym szczeblu edukacji. Faktem jest, iż duża koncentracja tych oddziaływań skierowana jest na młodzież, która stanowi grupę osób wchodzących w dorosłe życie i w stosunkowo niedługim czasie będzie wpływać na losy społeczeństwa poprzez lepsze lub gorsze decyzje oraz wybory.

Powstaje pytanie, od czego zależy skuteczność procesów manipulacji? Po stronie manipulatora zapewne od umiejętności stosowania technik manipulacyjnych, jak też znajomości zachowań ludzkich i cech ich osobowości. Z drugiej strony, wyjątkowo nieodporne na manipulację osoby odznaczają

¹² P. Wierzbicki, *Struktura kłamstwa*, Londyn 1987, s. 12.

¹³ Cyt. za: B. Siemieniecki, *Manipulacja – Media – Edukacja*, s. 208.

¹⁴ A. Jarmułka, *Manipulacja i wywieranie wpływu*, s. 10.

się zazwyczaj zbytnio zaniżoną lub wręcz odwrotnie – zawyżoną samooceną, jak również niskim poziomem krytycyzmu, niepewnością wobec swoich potrzeb, praw i przekonań¹⁵.

Kończąc rozważania dotyczące istoty manipulacji, warto stwierdzić za Adamem Lepą, że manipulacja odznacza się planowością i skrytością, i te cechy decydują o jej skuteczności. Prawdziwa manipulacja odznacza się na tle pozostałych działań chęcią omięcia ludzkiej świadomości, w celu uczynienia osoby lub grupy bezwolną, uległym obiektem, choć wytwarza pozorną wolność dokonywanych przez osoby lub grupy decyzji. Kiedy podejmujemy się określenia istoty manipulacji, nasuwają się takie zwroty i skojarzenia, jak: „bezwolny obiekt oddziaływań”, „subtelne omijanie świadomości ludzkiej”, czy też „urzeczowienie człowieka lub grupy”. Powyższe ustalenia dowodzą, iż uwikłanie, szczególnie młodzieży, w medialne manipulacje jest prostą drogą do pozbawienia jej podmiotowości.

Zjawisko manipulacji przybiera różne oblicza, choć w tym opracowaniu przedmiotem rozważań jest przede wszystkim manipulacja medialna skierowana w stosunku do młodzieży. Uzasadnione wydaje się jednak przybliżenie różnych jej rodzajów wynikających z przyjęcia odmiennych kryteriów ich podziału. Najciekawszy wydaje się podział rodzajów manipulacji zaproponowany przez Adama Lepę. Wyróżnił on manipulację małą i wielką, manipulację sobą i drugim człowiekiem, manipulację skuteczną, daremną i z efektem bumerangu, manipulację tradycyjną i nowoczesną, a także manipulację polityczną, ideologiczną i handlową oraz manipulację telewizyjną, radiową i prasową¹⁶. Autor w swoich rozważaniach określa możliwy zakres manipulacji, opisuje osobę manipulatora, zwraca uwagę na jej skuteczność, prezentuje stosowane techniki w obrębie określonych mediów, dokonuje podziału manipulacji ze względu na jej treść oraz rodzaj stosowanego przekazu.

Ze względu na zakres manipulacji, czyli liczbę osób biorących udział w działaniach manipulatorskich, zasięg terytorialny, liczbę stosowanych środków, manipulację podzielić można na małą i wielką. Pierwsza odnosi się przede wszystkim do relacji interpersonalnych lub w małych grupach. Niewątpliwie, manipulacja medialna młodzieży zaliczana jest do manipulacji wielkiej, gdyż dotyczy pewnej określonej części społeczeństwa. Drugi rodzaj manipulacji, uwzględniający jako kryterium osobę manipulatora, wyróżnia manipulację sobą, a więc automanipulację oraz manipulację osobą lub grupą ludzi, czyli heteromanipulację. Oczywiście, manipulacja medialna posiada wszelkie znamiona tej ostatniej, a więc heteromanipulacji, czyli manipulacji drugim człowiekiem.

¹⁵ B. Siemieniecki, *Manipulacja – Media – Edukacja*, s. 300.

¹⁶ A. Lepa, *Świat manipulacji*, Częstochowa 1997, s. 9-10.

Kryterium efektywności prowadzi do wyróżnienia manipulacji skutecznej, pozwalającej uzyskać postawione wcześniej cele oraz daremnej, poprzez którą nie osiąga się zaplanowanego poprzednio celu. Jeśli zaś następstwa manipulacji są przeciwstawne do zaplanowanych, mamy wówczas do czynienia z manipulacją z efektem bumerangowym.

W stosunku do młodzieży stosowana jest w mediach zarówno manipulacja tradycyjna, z wykorzystaniem tradycyjnych technik, ale także najnowsza, gdzie nie sposób dopatrzeć się zabiegów manipulacyjnych, gdyż w procesie stosowania używa się technik oddziaływania na podświadomość. Dotyczy to zresztą nie tylko treści zawartych w reklamach o charakterze konsumpcyjnym, ale także treści ideologicznych.

Niewątpliwie, poprzez multimedia młodzież narażona jest na manipulację polityczną, ideologiczną i handlową. Największy zakres oddziaływania wykazuje manipulacja polityczna, bowiem za nią właśnie kryją się społeczne ugrupowania polityczne dysponujące znacznymi wpływami. Ta forma manipulacji wykazuje największą efektywność, kiedy działa w totalitarnym systemie sprawowania władzy. W systemie demokratycznym zaś istnieją szanse jej wykrycia, stąd jej skuteczność, choć nie zawsze, może zostać zredukowana. To samo można powiedzieć o manipulacji ideologicznej, poprzez którą często trwa walka o obowiązujące w danym społeczeństwie systemy wartości.

Rodzaj stosowanego medium wpływa na zróżnicowanie wpływów manipulacji. Najskuteczniejsza jest manipulacja telewizyjna, radiowa, czy poprzez prasę codzienną. Wynika to z faktu, że w propagandzie działań manipulatorskich oczekuje się natychmiastowych skutków. W kampaniach propagandowych jedna manipulacja wspiera drugą, tworząc swoistą sieć działań zwiększającą siłę ich oddziaływań.

Na siłę oddziaływań manipulacyjnych wpływają przede wszystkim ich specyficzne techniki. Z reguły nie są one stosowane pojedynczo, ale w pewnych połączeniach pozwalających na ich większą skuteczność. Niektóre z nich szczególnie przydatne są w przekazach medialnych, inne zaś dotyczą manipulacji w relacjach interpersonalnych i grupowych.

Jedną z nich jest szeroko stosowana w mediach technika fragmentacji, mianem której określa się rozpowszechnianie informacji niepowiązanych ze sobą, pojawiających się przypadkowo. Selektywne ukazywanie rzeczywistości powoduje u odbiorcy powstanie zdeformowanego obrazu otoczenia. W tego typu oddziaływaniach rzeczy najistotniejsze są lekceważone i często w ogóle nie znajdują miejsca w toku przekazywanych informacji. Technika ta stosowana jest nągminnie w przekazach telewizyjnych i radiowych. Szybki przepływ informacji niepowiązanych ze sobą, o różnym stopniu ważności skutkuje ich przeladowaniem i marginalizacją. W takiej sytuacji odbiorca,

a szczególnie młodzież ma trudności w poznaniu istoty zagadnienia i dotarciu do sedna sprawy.

Druga z technik manipulacyjnych związana jest z natychmiastowością przekazu informacyjnego. W tym przypadku obowiązuje błyskawiczność w podawaniu informacji traktowanych jako produkt, który należy jak najszybciej sprzedać. Dotyczy to szczególnie przekazów typu *live*, a więc na żywo, z ostatniej chwili, czy z pierwszej ręki. Działania te skojarzone są z wytwarzaniem u odbiorcy mylnego poczucia pośpiechu i dążenia do wyolbrzymiania poruszanych spraw. Błyskawiczność przekazu nowych informacji prowadzi do utraty ważności poprzednich. Taka ich natychmiastowość o różnym stopniu wartości powoduje u odbiorców rezygnację z dokonywania ich selekcji i prowadzi do trudności w nadawaniu im znaczeń, obniża wrażliwość na komunikaty, burzy skupienie uwagi i koncentrację na ważnych kwestiach oraz problemach.

Kolejna technika – ingracjacji występuje przede wszystkim w relacjach interpersonalnych, czyli na płaszczyźnie małej manipulacji niepowiązanej z oddziaływaniem mediów, choć wyraźnie uwidacznia się na przykład podczas kampanii wyborczych wykorzystujących media do eskalowania obietnic wyborczych bez pokrycia.

Jeszcze inną techniką manipulacji jest manipulacja językowa, nazywana też manipulacją *cliche* (w języku francuskim oznaczająca „negatyw”). Polega ona na selektywnym podejściu do pewnych informacji czy treści przez pryzmat dokonywania sądów wartościujących w stosunku do zachowań, postaw i hierarchii wartości. Polega więc na zniekształcaniu wizerunku osoby lub instytucji, prezentuje ją od strony negatywnej i ukrywa jednocześnie jej pozytywne strony, powoduje trudności w ich ocenie, szczególnie u osób młodych i niedoświadczonych¹⁷.

Warto jeszcze wspomnieć technikę oddziaływania na podświadomość wykorzystywaną w przekazach medialnych często skierowanych do młodzieży, a stanowiących największe zagrożenie dla kształtowania osobowości. W tej technice manipulacja jest wysoce skuteczna i ukryta, ponieważ to podświadomość rejestruje, przechowuje i wzmacnia przekazane bodźce, które przechwyciły zmysły osoby manipulowanej, ale same nie zostały przez nią uświadomione.

Krótką prezentacją niektórych technik manipulacyjnych uświadamia, iż przekazy medialne kierowane do młodzieży posiadają nie tylko pozytywną stronę, ale także tę ciemną, związaną z niebezpieczeństwem poddania jej manipulacjom w celu wywołania zachowań, postaw, czy wręcz zmian osobowościowych, sprzecznych z szeroko rozumianym dobrem młodych ludzi.

¹⁷ W. Chudy, *Kłamstwo jako metoda*, s. 289.

Medialna manipulacja powoduje też chaos i dekonstrukcję w zakresie kształtowania tożsamości adolescentów. Dobro jednostki nie jest celem przekazu, ale stanowi wyłącznie środek do osiągnięcia konkretnych zamiarów. W manipulacji chodzi o coś, co znajduje się poza człowiekiem będącym jej adresatem, a mianowicie o interes manipulatora.

Manipulacja jest zaprzeczeniem sensu oddziaływań wychowawczych, ponieważ w procesie wychowania chodzi o człowieka i jego osobisty rozwój. W procesie wychowania druga osoba spełnia rolę partnera, w manipulacji natomiast staje się jedynie przedmiotem oddziaływań, a często wręcz narzędziem do osiągania celów, których sobie nie uświadamia. Wychowanie to sposób uwalniania człowieka z różnych ograniczeń, z kolei manipulacja zniewala, uzależnia i sprawia, że staje się on coraz bardziej uległy. Najlepiej widać to w przypadku manipulacji politycznej, wykorzystującej media do własnych celów i dążącej do zawładnięcia człowiekiem oraz dowolnego nim dysponowania¹⁸.

W manipulacji chodzi zawsze o ograniczenie świadomości dokonywanych wyborów. Manipulator chce u odbiorcy usunąć krytyczne myślenie, dążąc do tego poprzez stosowanie tresury, pochlebstwa bądź przekupstwa¹⁹.

Mówiąc o młodzieży w świecie medialnej manipulacji, nie sposób postawić pytania, jakie warunki społeczne sprawiają, że przybiera ona na sile, że zaburza proces kształtowania tożsamości młodzieży?

Wiadomo, że niezwykle ważna dla kształtowania tożsamości jest stabilizacja społeczna. Młody człowiek żyjąc w nieuporządkowanej strukturze społecznej, skazany jest na szukanie swojego miejsca w ciągle zmieniającej się rzeczywistości. Pojawiający się kryzys tożsamości stanowi skutek życia w ambiwalentnej, wieloznacznej i ciągle na nowo konstytuującej się rzeczywistości. „Konstruowanie tożsamości zaś ma charakter twórczy (...) staje się elastycznym i otwartym procesem poszukiwania identyfikacji”²⁰.

Wynika z tego, że sytuacja chaosu społecznego stwarza specyficzne warunki dla socjalizacji młodego pokolenia. Pojawiają się zagubienie, bezradność, brak zaufania i wysoka podatność na wszelkiego rodzaju manipulacje, z których manipulacja medialna jest najbardziej powszechna.

Młodzież w obliczu niepewności, zróżnicowanej rzeczywistości czuje się w pewnym sensie wyalienowana. Brak możliwości ostatecznego samookreślenia się determinuje poczucie bezsilności dorastających²¹.

¹⁸ A. Lepa, *Świat manipulacji*, s. 27-28.

¹⁹ W. Chudy, *Kłamstwo jako metoda*, s. 30.

²⁰ A. Cybal-Michalska, *Dylematy tożsamości młodzieży w sytuacji zmiany kulturowej*, [w:] *Młodzież wobec niegościnnej przyszłości*, red. R. Leppert, Z. Melosik, B. Wojtasik, Wrocław 2005, s. 114.

²¹ Tamże, s. 116.

Problematyka dotycząca działań manipulacyjnych wobec dzieci i młodzieży, szczególnie poprzez kanały medialne, winna stać się istotnym zagadnieniem nie tylko socjologicznym, ale przede wszystkim pedagogicznym, gdyż niszczą one i deprecjonują, a często stawiają pod znakiem zapytania szansę skuteczności pracy wychowawczej w szeroko rozumianym środowisku edukacyjnym. Problem jest poważny, gdyż jeśli rozejrzemy się w przestrzeni społecznej, możemy zidentyfikować przykłady licznych manipulacji, z których medialne wydają się dominować.

BIBLIOGRAFIA

- Braun-Galkowska M., *W tę samą stronę. Książka dla nauczycieli o wychowaniu i lekcjach wychowawczych*, Warszawa 1994.
- Chudy W., *Kłamstwo jako metoda. Esej o społeczeństwie i kłamstwie*, Warszawa 2007.
- Cybal-Michalska A., *Dylematy tożsamości młodzieży w sytuacji zmiany kulturowej*, [w:] *Młódzież wobec niegościnnnej przyszłości*, red. R. Leppert, Z. Melosik, B. Wojtasik, Wrocław 2005.
- Ćwikliński A., *Zmiany w polskiej edukacji w okresie globalizacji, integracji i transformacji systemowej*, Poznań 2005.
- d'Almeida F., *Manipulacja w polityce, w reklamie i miłości*, Gdańsk 2005.
- Goban-Klas T., *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Kraków 1999.
- Jarmułka A., *Manipulacja i wywieranie wpływu na ludzi*, Wrocław 2000.
- Lepa A., *Świat manipulacji*, Częstochowa 1997.
- Melosik Z., *Młódzież i styl życia: paradoksy i pop-tożsamość*, [w:] *Młódzież, styl życia i zdrowie. Konteksty i kontrowersje*, red. Z. Melosik, Poznań 2001.
- Siemieniecki B. (red.), *Manipulacja – Media – Edukacja*, Toruń 2007.
- Wierzbicki P., *Struktura kłamstwa*, Londyn 1987.